

Entoni Burk
i Džon Rendal

**LAV
ZVANI
KRISTIЈAN**

Preveo
Ivan M. Jovanović

Laguna

Naslov originala

Anthony Bourke & John Rendall
A LION CALLED CHRISTIAN

Copyright © Anthony Bourke, John Rendall 1971, 2009

This edition is published by arrangement with Transworld Publishers, a division of Random House Group Ltd. All rights reserved. Anthony Bourke and John Rendall have asserted their right under the Copyright, Designs and Patents Act 1988 to be identified as the authors of this work.

Photographs © Derek Cattani, the Born Free Foundation, GAWPT and Bill Travers

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

LAV ZVANI KRISTIЈAN

*Posvećeno Kristijanu i našim porodicama
koje ga nikada nisu upoznale*

SADRŽAJ

Izjave zahvalnosti	11
Predgovor (napisao Džordž Adamson)	13
Uvod	15
1. Lav s etiketom	21
2. <i>Sofistoket</i>	31
3. Plemstvo obavezuje	41
4. „Stidljivi kralj prašume“	51
5. Ponuda	63
6. Lav na Kraju sveta	69
7. Život na selu	75
8. Kristijanovi roditelji	83
9. „Slanje uglja u Njukasl“	91
10. Pravi pravcati lav	103
11. Potonji Kristijan	115
12. Kristijanov napredak	123

13. Ponovni susret na <i>YouTube-u</i>	129
14. Konačni rastanak 1972. godine.	137
15. Kristijanova piramida	145
16. Fond Džordža Adamsona za očuvanje divljine . .	151
O autorima	155

IZJAVE ZAHVALNOSTI

U izdanju knjige *Lav zvani Kristijan* iz 1971. godine, izrazili smo zahvalnost osobama koje su nam pomogle da naš život s Kristijanom u Engleskoj učinimo mogućim i srećnim, kao i ljudima koji su svoju pomoć pružili kako bi se on vratio u divljinu.

U Londonu: Roju Hejzelu, dobavljaču za odeljenje kućnih ljubimaca u *Herodsu*, i Sendi Lojd; Dženifer-Meri Tejlor, Džou Hardingu i Džonu Barnardistonu, vlasnicima prodavnice nameštaja *Sofistoket* na Kings roudu; Kej Dju; tolerantnim komšijama na Kraju sveta; velečasnom H. R. i gospođi Vilijamson, kao i Džoan i Rodu Tomasu iz dvorišta moravske crkve; Kristijanovoj najboljoj prijateljici Juniti Bivis-Džouns; Ameliji Nejtan; Bilu Traversu i Virdžiniji Mekena, koji su nas upoznali sa Džordžom Adamsonom.

U Najrobiju: Montiju Rubenu, Džeku Bloku, Agneti fon Rozen, Ulfu i Marijani Ašan, i Ministarstvu za prirodu i turizam, zbog pristanka na Kristijanovo preseljenje u Koru.

U Kampi ja Simbi, u Kori, severno od Garise na reci Tana: Džordžu Adamsonu; njegovom bratu, inženjeru i graditelju puteva Terensu; Toniju Ficdžonu; njihovom osoblju, Stenliju i Hamisi Fara; Džordžovim nerazdvojnim prijateljima Nevilu Baksendejlu i njegovom sinu Džoniju (Džordžovom kumčetu); oblasnom lovočuvaru Garise Kenu Smitu; veterinarke dr Su Harturn, kamermanu Sajmonu Trevoru i upravi oblasti reke Tana.

Kod našeg prvobitnog izdavača kuće *Kolins*, zahvaljujemo ser Vilijamu Kolinsu i tadašnjem uredniku Adrijanu Hausu, Dereku Kataniju na fotografijama iz Engleske i Kenije, i Toniju Rendalu i Mendi Baret, za prekucavanje našeg rukopisa.

Nažalost, neki od ovih važnih ljudi danas više nisu živi, uključujući ser Vilijama Kolinsa, Džordža Adamsona i Bila Traversa. Da je živ, Džordž bi pozdravio preporod zanimanja za njegov rad s lavovima i Kristijanov život. Fond Džordža Adamsona za očuvanje divljine (*The George Adamson Wildlife Preservation Trust – GAWPT*) nastavlja da finansira velike projekte očuvanja prirode u spomen Džordžu.

Takođe zahvaljujemo Karolini Mičel, Aleksandri Henderson, Loreni Miler Silento, Patu Burku i Lindi Burk, kao i Sali Gaminari za njihovu pomoć i savet u produkciji ove knjige.

Entoni („Ejs“) Burk i Džon Rendal
2009.

PREDGOVOR

napisao Džordž Adamson

Aprila 1970. dobio sam pismo od mog prijatelja Bila Traversa. Pisao mi je o „Kristijanu“, potomku pete generacije engleskih lavova, i pitao me jesam li spreman da ga preuzmem i vratim u divljinu njegovih predaka. Zamisao mi se mnogo dopala, ne samo zato što bi spasla Kristijana života provedenog u zatočeništvu, već i zato što bi to verovatno bio prvi lav rođen u Engleskoj koji je vraćen životu za koji je stvoren.

Bio sam uveren da će se njegove urođene sposobnosti i instinkt lako ispoljiti, ukoliko im se pruži prilika, uprkos njegovom poreklu i vaspitanju. Moram priznati da nisam imao podjednaku veru u dvojicu njegovih vlasnika, kada sam saznao da će doći s Kristijanom i ostati nekoliko nedelja u mom logoru. Nagovešteno mi je da su prilično pomodni, s dugom kosom i egzotičnim stilom oblačenja. Kada sam ih upoznao na aerodromu u Najrobiju, njihove

roze zvoncare i duge loknice nisu me razuverile. Ipak, Ejs i Džon su ubrzo povratili moje poverenje u moderne generacije. Smesta sam osetio duboku naklonost koju su oni i Kristijan međusobno gajili. Iz iskustva znam koliko im je bilo teško da ostave Kristijana suočenog s neizbežnim opasnostima i iskušenjima koja ga čekaju u divljini.

Dok ovo pišem, Kristijan ima skoro dve godine. Uklopio se u divljinu kao da je rođen ovde. Ne računajući početno prilagođavanje, nije mu za to bio potreban nikakav trening. Njegov čudesan skup urođenih sposobnosti pokazao mu je put.

Kampi ja Simba, Kora
15. jul 1971.

UVOD

Godine 1971. napisali smo knjigu *Lav zvani Kristijan*, priču o londonskom lavu vraćenom u Afriku. Danas, četrdeset godina kasnije, internet sajt *YouTube* predstavio je Kristijana novoj generaciji publike i očarao ju je njegovom pričom.

Nas dvojica smo bili mladi došljaci iz Australije, tek pristigli u London, i naprasno smo odlučili da u *Herodsovoj* robnoj kući kupimo mladunče lava. Živeli smo s njim u Londonu, zatim na selu, dok nije organizovan njegov povratak u Keniju. U prirodu ga je vratio Džordž Adamson, čuveni autor filma *Živeti slobodno*.

O čoporu lavova Džordža Adamsona snimljena su dva dokumentarna filma posvećena Kristijanovom povratku u prirodu, *Lav na Kraju sveta* i *Lav Kristijan*. Video zapis na sajtu *YouTube* prikazuje naš nezaboravan susret s tada već odraslim lavom godinu dana kasnije.

Ponosni smo na izdanje ove knjige iz 1971. godine. Pisali smo je u svojim ranim dvadesetim godinama, a ovo

prerađeno i dopunjeno izdanje ostalo je verno originalnom tekstu. Ipak smo iskoristili priliku i dodali nekoliko novih podataka i razjašnjenja, a na nekim mestima smo pokušali bolje da se izrazimo.

Posle četrdeset godina neka od naših sećanja su sveža, a neka su pomalo zamagljena. Konsultovali smo dve vrlo dobre knjige u kojima se pominje Kristijan, a koje su štampane u međuvremenu: autobiografija Džordža Adamsona iz 1986, *Moj ponos i dika*,* kao i *Veličanstveni safari: Životi Džordža i Džoj Adamson* Adrijana Hausa iz 1993. godine. Ove knjige su nam potvrdile hronologiju nekih događaja i pružile nam nove podatke. Drugi izvor predstavljaju pisma koja je Ejs doskora slao svojim roditeljima, za koja ni sâm nije bio svestan da su sačuvana. Prvo izdanje knjige *Lav zvani Kristijan* dovršeno je 1970. godine, a ovo izdanje sadrži i naše posete Kristijanu 1971. i 1972. godine.

Ova knjiga doživela je novo izdanje zahvaljujući velikom interesovanju za Kristijanovu priču koje je stvorio video zapis o našem susretu iz 1971. godine objavljen na sajtu *YouTube*. Krajem 2007. godine počeli su da nam stižu i-mejlovi u kojima su nas obaveštavali da je snimak našeg susreta na internetu. Ne znamo ko ga je postavio, a mi ne bismo umeli da ga sami postavimo, čak i da smo se setili

* Naziv autobiografije *My Pride and Joy* predstavlja neprevodivu igru reči. Reč *pride* (ponos) takođe se odnosi i na čopor lavova, dok je *Joy* (radost, zadovoljstvo) ime Adamsonove supruge. (Prim. prev.)

takve mogućnosti. Nismo baš pažljivo pratili interesovanje javnosti, ali smo početkom 2008. primetili da snimak postaje sve popularniji. Putovao je svetom kao jedan od onih „pošalji ovo nekome koga voliš“ i-mejlova s pesmom *I will always love you* Vitni Hjuston u pozadini. Broj gledanja snimka na sajtu *YouTube* računao se milionima, a počeli su da se otvaraju i drugi sajtovi. Povremeno smo čitali komentare i osećali se kao da virimo u sopstvene živote. Mnogi su snimak doživeli kao veoma dirljiv, a komentari su bili pozitivni, što nije uobičajeno. Bio je to izuzetan doživljaj koji smo sada svi podelili.

Internet je područje koje nije dovoljno regulisano, pa je velika količina informacija o Kristijanu i nama bila netačna, naročito tvrdnja da smo bili u opasnosti kada smo se vratili da posetimo Kristijana. Džordž je tada već godinu dana poznavao Kristijana i bio je siguran da će nas prepoznati i pozdraviti, mada je kasnije priznao da nije očekivao tako buran izliv emocija.

Onda je američka televizijska voditeljka Elen Dedženeres prikazala snimak u svojoj emisiji i pozvala Virdžiniju Mekenu i Džona da nastupe. Oni su bili sprečeni da se pojave, ali je prikazivanje snimka susreta uzrokovalo da se broj gledanja na sajtu popne na tri miliona, i vodilo je do daljih prikazivanja na drugim televizijama širom sveta. Kristijan je postao svetska vest, a mi smo prestali da brojimo kada se broj gledanja popeo na četrdeset četiri miliona, a broj sajtova prešao osam stotina. Počeli su da nas zovu holivudski producenti. Pojavile su se simpatične

šale i parodije, a nepoznata osoba je čak učlanila Kristijana na *Fejsbuk*, gde on danas ima mnogo prijatelja.

Godine 1971. Kristijanova priča bila je prilično poznata. Knjiga je objavljena na četiri jezika i štampana kao feljton u mnogim časopisima. Dokumentarni filmovi *Lav na Kraju sveta* i *Lav Kristijan* prikazivali su se reprizno u velikom broju zemalja. Onda je, prirodno, interesovanje počelo postepeno da slabi. Kako su godine prolazile, sećanje na događaj postajalo je sve nadrealnije, i sve nam je to izgledalo kao san, fantazija, pa čak i halucinacija.

Prošli put, u ranim sedamdesetim, ljudi su znali celokupnu priču – povest o londonskom lavu koji se vraća u Afriku. Ovaj put, zahvaljujući snimku našeg susreta iz 1971. godine, akcenat je stavljen na emotivni odnos koji smo izgradili prema velikoj i sve većoj, navodno divljoj životinji, i na neobičnu dobrodošlicu s kojom nas je dočekala posle godinu dana. Interesovanje i tople reakcije koje su nam upućene, pružile su nam mogućnost da se posle toliko godina vratimo tom doživljaju. Jedna od osoba koje su nam poslale i-mejl, Džoana K. Ejveri, smatrala je da smo uspeli da prevaziđemo stereotipe koje društvo nameće o životinjama, da premostimo razlike između nas i prikažemo naše sličnosti.

Pokušali smo da shvatimo zašto je snimak izazvao tako snažnu emocionalnu reakciju kod miliona ljudi. Je li u pitanju bezrezervna ljubav koju je Kristijan pokazao? Da li se radi o odrastanju i osamostaljivanju? Tiče li se gubitka i usamljenosti i radosti ponovnog susreta? Da li

ljudi projektuju sopstvena osećanja i potrebe u odnosu na svoje ljubimce, na utehu i druženje koje im pružaju? Pod dominacijom tehnologije i kompjuterskih igara koje zamenjuju aktivnosti na čistom vazduhu, jesmo li se previše otuđili od prirode? Ili je to nostalgija za vremenom kada je detinjstvo bilo mnogo bezbrižnije i bezbednije, sa više slobode i vremena za mladalačke avanture?

Internet je doneo revoluciju u komunikaciji i pružio nam nezamislive mogućnosti za druženje, zabavu i širenje podataka, kao i za društveno i političko delovanje. Uz pomoć interneta možemo da izvršimo istinski uticaj na ono u šta verujemo. Pitamo se šta bi se sve moglo učiniti kada bismo se zajednički založili oko najvažnijih svetskih društvenih i ekoloških tema.

1.

LAV S ETIKETOM

Nijedan zoološki vrt nije potpun ako nema lavove. Mali zoološki vrt u Ilfracombu, u Devonu, na jugozapadu Engleske, nije bio izuzetak od ovog pravila. Tamošnji lav i lavica bili su veoma naočit par. Lav je kupljen od Roterdamskog zoološkog vrta u Holandiji, a lavica iz Biblijskog zoološkog vrta u Jerusalimu. Prvo leglo imali su 12. avgusta 1969; četiri zdrava mladunčeta, jedno muško i tri ženska. Devet nedelja kasnije, kada je prošla sezona letnjih odmora, dva ženska lavića poslata su trgovcu životinjama koji ih je preprodao jednom cirkusu. Preostala dva lavića otkupio je *Herods*, robna kuća u Najtsbridžu, i vozom su poslata u London. Izgledalo je da su četiri mladunčeta, kao i njihovi roditelji, osuđeni na život pun teskobe.

Kada su lavići napunili tri meseca, nas dvojica smo po prvi put napustili Australiju, nesigurni, ali optimistični. Obojica smo stekli univerzitetske diplome i još uvek smo

radili raznolike poslove bez nekog jasnog cilja. Krenuli smo u London, kao mnogi mladi Australijanci pre nas, između ostalih i satiričar Beri Hamfriz, novinar i radio voditelj Klajv Džejms, naučnik i pisac Džermejn Grir, umetnici Sidni Nolan, Bret Vajtli i Martin Šarp, socijalni kritičar Ričard Nevil, a kasnije i Kajli Minog. Neki Australijanci su putovali kopnom, preko Azije i Bliskog istoka, što je izuzetno teško, ako ne i nemoguće, u današnje vreme. Mi smo nekoliko meseci putovali nezavisno, a onda smo se nenadano sreli u Londonu krajem novembra 1969. godine. Inače nismo neki savesni posmatrači znamenitosti, ali jednog dana smo, pod neuobičajenim naletom entuzijazma, između ostalih turističkih destinacija posetili Tauer. Procenili smo da bi odgovarajuća protivteža mogla da bude poseta *Herodsu*. Bila nam je poznata krilatica *Herodsa*, da mogu da obezbede sve, samo za odgovarajuću cenu. Neki čovek je jednom prilikom zatražio kamilu, a prodavac ga je upitao: „Želite li jednogrpu ili dvogrpu?“ Ipak, *Herods* je prevazišao naša očekivanja kada smo, lutajući po njihovom zoološkom vrtu na drugom spratu, otkrili dva mladunčeta lava u malom kavezu između sijamskih mačića i starih engleskih ovčara. Lavić sa prikačenom cenom nije svakodnevna pojava. Ovo dvoje su se pokazali kao velika atrakcija za božićne kupce, s perspektivom da postanu poklon za nekoga ko već ima sve.

Nikada pre toga nismo razmišljali o lavovima. Naravno, viđali smo ih u zoološkim vrtovima, ali to je bilo sve što

se tiče našeg interesovanja i poznavanja lavova. Nijedan od nas nije pročitao knjigu *Živeti slobodno* autorke Džoj Adamson, štampanu 1960. godine. To je priča o Elzi, lavići koju su Džoj i njen muž Džordž Adamson, lovočuvar pri Kenijskom odeljenju za očuvanje divljine, kao mladunče pronašli, odgajili i vratili u divljinu.

Bilo nam je žao lavića. Uprkos trudu osoblja neprestano su ih uznemiravali radoznali kupci, a i mi smo se teško uzdržavali od iste potrebe. Svako je tražio njihovu reakciju. Ženka je preteći režala i ljudi bi odlazili zadovoljni, ali se njen brat pravio da ne postojimo. Bio je neodoljiv, pa smo satima sedeli pored njihovog kaveza, očarani.

Džon: „Hajde da ga kupimo.“

Ejs: „Već sam mu nadenuo ime Kristijan.“

Kasnije smo saznali da mu je osoblje dalo ime Markus, pravo muško ime, ali mu je ime Kristijan bolje pristajalo, a i dopala nam se ironija zbog hrišćana* koje su Rimljani bacali lavovima. To je u isto vreme podsećalo na opasnost kojoj bismo mogli da izložimo sebe i ljude oko nas.

Intuitivno smo znali da smo obojica ozbiljni, i u nama je počelo da se rađa neobično uzbuđenje. Čak i ako bi to trajalo samo nekoliko meseci, sigurno bismo mogli da mu pružimo bolji život od ovog, i da mu obezbedimo srećniju budućnost. Ili smo možda samo želeli da odvedemo Kristijana od ostalih i da ga imamo samo za sebe? Nijedan

* U engleskom jeziku „Kristijan“ i „hrišćanin“ pišu se i čitaju potpuno isto. (Prim. prev.)

od nas dvojice nikada nije maštao da poseduje egzotičnog kućnog ljubimca, ali on je bio neodoljiv.

Odjednom smo osetili da u našim životima nedostaje mladunče lava. Nepraktična ideja za dva mlada Australijanca koji posećuju Evropu, ali mogli smo sebi da dozvolimo bar luksuz ispitivanja mogućnosti kupovine. Raspitali smo se da li je još uvek na prodaju. Ženka je bila prodana, ali je mužjak još uvek bio dostupan, za dvesta pedeset gvineja, što bi 2009. iznosilo tri hiljade i petsto engleskih funti. To je za nas bila ogromna suma, ali neustrašivo smo se složili da je to vrlo razumna cena. Prodavačica zoološkog odeljenja nam je predložila da porazgovaramo s *Herodsovim* dobavljačem. Odsečno nas je upozorila da on veoma detaljno razgovara sa svakim eventualnim kupcem, jer *Herods* smatra izuzetno važnim da lavovi ne padnu u neodgovorne ruke.

Kada smo sledećeg jutra došli, izgledali smo mnogo urednije. Kosa nam je bila začešljana, a na sebi smo imali sportske sakoe od tvida za koje su naši roditelji, veoma dalekovido, tvrdili da bi mogli biti od koristi u inostranstvu, a koji su do tada nedernuti ležali na dnu naših kofera. Uz pomoć našeg entuzijazma i nekoliko bezazlenih laži, uspeli smo da ubedimo Roja Hejzela, dobavljača kompanije *Herods*, da bismo bili odgovorni staratelji/usvojitelji jednog lava. Sada, kada je *Herods* bio spreman da ga se liši, bili smo u pravoj prilici da kupimo Kristijana.

Sve do ovog trenutka izgledalo je savršeno prirodno i jasno. Otišli smo u kupovinu, našli lava koji nam se dopada

i sada smo želeli da ga kupimo, ali nismo mogli da primimo isporuku sledeće tri nedelje. Delili smo mali stan na Kings roudu u Čelsiju, iznad prodavnice u kojoj nam je bio ponuđen posao, i po svim parametrima nismo bili u poziciji da posedujemo ma kakvu životinju, a kamoli lava. Provodili smo dane bezuspešno posećujući agencije za nekretnine, tražeći stan u suterenu s dvorištem, „za našeg psa“. Nije imalo mnogo smisla da im objašnjavamo situaciju, kada nas je pravo ubeđivanje očekivalo tek sa stanodavcem. Klonuli smo duhom, pa smo odlučili da objavimo oglas u *Tajmsu*, pod pretpostavkom da bi hrabri ili ekscentrični stanodavac kog nismo uspeli da nađemo, mogao da bude čitalac ovih novina.

MLADUNČE LAVA i dva mladića traže odgovarajuće dvorište/krov, stan/kuću u Londonu. 352 7252.

Sve što smo dobili bila je gomila telefonskih poziva iz drugih novina, koje su pre vremena želele da fotografišu lava.

U očaju smo posegnuli za poslednjom slamkom. Pokušali smo da ubedimo vlasnike radnje Džoa Hardinga, Džona Barnardistona i Dženifer-Meri Tejlor, da je njihovom poslovanju, osim nas kao zaposlenih, zaista neophodno mladunče lava koje bi živelo u prostorijama, naročito zato što je naziv radnje bio *Sofistoket* („Prefinjena mačka“). Džon Barnardiston je po prirodi bio oprezan, kao i mnogi Englezi, i srećom je tada bio u Švajcarskoj. Džo Harding je rođen u Keniji i posedovao je različite životinje, pa nije imao ništa

protiv, a Dženifer-Meri je bila oduševljena. Odlučili smo da Kristijan živi u podrumu radnje, i da to bude iznenađenje za Džona kada se vrati iz Švajcarske. Budući da bismo mi živeli iznad radnje i radili u njoj, ovo je izgledalo kao savršeno rešenje, jer bismo mogli da posvetimo Kristijanu svu potrebnu pažnju. Iako je *Sofistoket* imao prostran podrum s nekoliko prostorija, morali smo da pronađemo i dvorište u kom bi mogao da vežba.

Na sreću, imali smo prijatelje koji su živeli svega trista metara od radnje, u ateljeu koji je imao izlaz na odgovarajući vrt. Bio je ograđen i pokrivač je površinu od oko 30 ari, i još uvek je u posedu moravske crkve. Sveštenik je bio strastan posmatrač ptica, ali nije gajio predrasude prema ostalim životinjskim vrstama i velikodušno nam je dao dozvolu za korišćenje vrta. Sada smo bili sigurni da ćemo uveriti *Herods* kako ispunjavamo praktične uslove za držanje lava u Londonu.

Naravno, posle svih ovih godina nam je jasno da nije trebalo da nam dozvole kupovinu lava. Naivno smo procenjivali rizike i nismo imali nikakvo osiguranje. Nakon uvođenja Propisa o ugroženim vrstama iz 1973. godine u Engleskoj, *Herods* više nije imao pravo da trguje egzotičnim životinjama, i danas, umesto tadašnjeg „zoološkog vrta“, ima „prodavnicu kućnih ljubimaca“. Sada znamo da kupovina divljih i egzotičnih životinja samo pospešuje njihovo krijumčarenje i ilegalnu trgovinu.

Ipak, dok je naše uzbuđenje jačalo, postajali smo sve više svesni koliko malo znamo o problemima koji su pred

nama. Nismo imali pojma do koje mere je moguće pripitomiti lava i shvatali smo da bi to mogao da bude nemoguć i uzaludan posao. Odrasli smo u porodicama koje vole životinje, ali nas to nije pripremio za ono što sledi.

Ejs je odrastao u Njukaslju, severno od Sidneja u Novom Južnom Velsu. Živeo je na obodu šume, jahao konje i uvek je imao psa, uprkos tome što je s jedanaest godina pronašao svoju prvu mačku na obližnjem placu. Sa porodicom je često išao na kampovanje i pecanje.

Džon je odrastao u Baturstu, gradiću dvesta kilometara zapadno od Sidneja, gde su u domaćinstvu držali mačke, nekoliko snažnih australijskih ovčara, a često i mlade kengure čije su majke stradale na putevima ili ubijene kao štetočine. Zečevi se takođe smatraju štetočinama. Oni i njihovi glavni neprijatelji lisice, primer su katastrofalnog uticaja kakav dovođenje životinja može da ima na lokalne vrste i njihova staništa.

U *Herodsu* su nam rekli da su lavići od rođenja bili u dodiru s ljudima i da oboje, naročito Kristijan, pozitivno reaguju na ukazanu pažnju. On im je bio miljenik i reklo bi se da ima divnu, staloženu narav. Koristili smo svaku priliku da odemo u *Herods* da bismo se igrali s lavićima kada ih puste iz kaveza, sat posle zatvaranja. Želeli smo da provedemo s njim što je moguće više vremena, kako bismo upoznavanjem olakšali njegov prelazak u *Sofistoket* i na Kings roud. Oba mladunčeta su bila veoma nestašna, i mada je bilo moguće kontrolisati ih, ponekad su bili prilično neobuzdani. Imali su izuzetno oštre zube, i kandže

kojima još uvek nisu naučili da rukuju, pa je bilo teško izbeći ogrebotine. Kristijan je zasigurno bio pristupačniji od svoje sestre i nadali smo se da će biti manje plah i više poslušan kada ga budemo odvojili od nje.

Roj Hejzel je razborito predložio da, pre nego što se konačno odlučimo da kupimo Kristijana, porazgovaramo sa Čarlsom Bevikom i Piterom Bouenom, koji su prethodne godine u *Herodsu* kupili pumu. Puma, čije je ime bilo Margo po porodičnoj prijateljici Margo Fontejn, primabalerini, sada je već odrasla. Mada je izgledalo da se privikla na život u Londonu, u njenoj blizini se nismo osećali lagodno. Uveravali su nas da je njeno ponašanje besprekorno, i zahvaljujući značajnom vremenu koje su joj Piter i Čarls posvetili, bila je dovoljno pripitomljena da srećno živi s njima. To je bilo ohrabrujuće, jer su oni to očigledno doživeli kao prijatno iskustvo, mnogo manje problematično nego što su očekivali.

Shvatali smo da je malo verovatno da će Kristijanov boravak kod nas biti duži od šest meseci. On će brzo prerasti svako okruženje koje bismo mogli da mu stvorimo. Imali smo čvrstu nameru da te mesece za njega učinimo što srećnijim i bezbednijim, ali da li je fer da ga posle toga ostavimo u zoološkom vrtu? To bi njemu teško palo, a za nas bi ceo poduhvat bio tek veličanstveno ispunjenje hira. Odlučili smo da posetimo *Longlit safari park* u Viltširu, kako bismo procenili da li bi odgovarao Kristijanu. Park, rezultat partnerstva između markiza od Bata i Džimija Čiperfilda, vlasnika cirkusa, otvoren je 1966. godine. Bio je

to prvi safari park otvoren izvan Afrike, koristio je najmodernije metode za brigu o životinjama, ali je u to vreme bio kontroverzan zbog straha okolnog stanovništva da bi neki od lavova mogli da pobegnu. Kada je otvoren, osnovne pretpostavke u vezi s lavovima pokazale su se netačnim, a jedine žrtve su pretrpeli sami lavovi. Sada se park prostirao na četrdeset hektara, a lavovi su bili podeljeni u čopore, i stvoreni su najbolji uslovi za njihov život u Engleskoj. Rodžer Kauli, upravnik, rekao je kako bi mu bilo zadovoljstvo da preuzme Kristijana kada postane prevelik za nas.

Sada smo bili ne samo u poziciji da držimo Kristijana, već i sigurni da ostatak života neće provesti u zoološkom vrtu ili u cirkusu. Ali još su nas opedale ozbiljne sumnje. Jesmo li spremni da preuzmemo tako veliku odgovornost? Nismo mogli da prenebregnemo činjenicu da se radi o lavu, divljoj životinji i najmoćnijem lovcu posle čoveka, kog ćemo mi uvesti u naše živote i živote naših bližnjih. Znali smo da nije nemoguće ostvariti funkcionalan odnos između čoveka i lava, ali nismo bili sigurni da ćemo to postići s Kristijanom. On je sada imao četiri meseca i rastao je veoma brzo. Uskoro će biti u stanju da nekom nanese teške povrede. Dok je jedan od nas dvojice govorio o našoj lakoumnosti i rizicima, drugi je govorio o nezaboravnom iskustvu koje nas je čekalo. Ono što nas je konačno ujedinilo bilo je protivljenje većine ljudi koje smo poznavali. Nesvesno su ulili snagu u našu rešenost da prihvatimo izazov koji bi u drugim okolnostima možda bio previše za nas. Naši roditelji su bili bez sumnje užasnuti, ali samo su nas upozoravali

da „ćemo zažaliti“ i da „neće biti lako odvojiti se od Kristijana“. Bio je to korak u nepoznato. Bili smo mladi, tražili smo zabavu i avanturu, a u Australiji smo ostavili roditelje i neke od naših inhibicija. Bio je to završetak istorijskih šezdesetih godina i praskozorje sedamdesetih, vreme velikih društvenih promena, optimizma i mogućnosti.

Petnaestog decembra 1969. godine neočekivano nam je javljeno telefonom da možemo da dođemo po Kristijana nekoliko dana ranije. On i njegova sestra su usred noći pobjegli u susedno odeljenje sa tepisima, i uništili nekoliko ćilima od kozje kože koji su bili pripremljeni za božićno izlaganje. Preuzeli smo Kristijana sledećeg dana. Izveli smo ga na povocu kroz službeni izlaz. Osoblje nas je ispratilo mahanjem, bez sumnje s olakšanjem što su konačno oslobođeni odgovornosti. Sa Kristijanom koji je kraljevski i zavaravajuće mirno sedeo na zadnjem sedištu našeg automobila, krenuli smo prema Kings roudu, veoma srećni i uzbuđeni, ali s neizrečenim podozrenjem i strahom da smo učinili nešto što bi se moglo pokazati prevelikim zalogajem za nas.

2.

SOFISTOKET

Od *Herodsa* u Najtsbridžu do *Sofistoketa* u Čelsiju nije dug put, ali posle celog života provedenog u kavezu Kristijanu je morao izgledati ogroman. Uplašen i zbunjen kada je automobil krenuo, počeo je da se otima i često smo morali da stajemo ne znajući kako da ga kontrolišemo. Pokušali smo da ga umirimo velikim plišanim medvedom kog smo mu kupili kao poklon za useljenje, ali nas je njegov potpuni nedostatak interesovanja ostavio bespomoćnim. Nekako smo uspeli da stignemo do *Sofistoketa*, gde su nas naši prijatelji nestrpljivo iščekivali. Preneli smo ga u radnju, i on je, sada mnogo mirniji, šetkao unaokolo i istraživao sve, vešto izbegavajući ruke koje su bojažljivo i s nevericom pokušavale da ga pomiluju. Izgledao je tek blago dezorijentisan i veći deo svoje pažnje upućivao je nama. Budući da smo posle zatvaranja *Herodsa* provodili vreme s njim, predstavljali smo jedinu vezu s njegovom neposrednom

prošloću. Veći deo te noći proveli smo igrajući se s njim. Kristijan je bio naš.

Lav koji stanuje na Kings roudu u Čelsiju u ono vreme nije predstavljao veliko čudo. Tokom šezdesetih London je postao Meka za kreatore, muzičare, umetnike, fotografe i pisce, kao i za mnoge druge kreativne ljude i njihove pratioce, koji su zajedno činili „Swinging London“ – kulturološki trend Velike Britanije u drugoj polovini šezdesetih godina. Bitlsi, Dejvid Bouvi i Rolingstonsi su se često pojavljivali u Čelsiju. Svoje radnje su ovde imali modni kreatori tog vremena, kao što su Meri Kvant, Barbara Hulanicki u prodavnici *Biba*, Zandra Rods, Ozi Klark i Majkl Fiš. Egzotične životinje predstavljale su sastavni deo ovog glamuroznog društva: osim pume Margo, znali smo i za serval* mačku koja je živela u blizini, dok je vlasnik kazina Džon Aspinall držao tigrove i gorile. Kilometar i po od Sloun skvera, Kings roud je bio ispunjen pomodnim buticima, restoranima, klubovima i antikvarnicama. Fasada je bila efemerna, ali je osnovni karakter ostao isti: površno i pretenciozno, ali zabavno i ne bez svog šarma. Svake subote ulica je bila blokirana paradom ljudi punih sebe i njihovih skupih automobila. Turisti su dolazili da gledaju, dok su ostali, u elegantnoj ili drečavoj odeći, dolazili da budu gledani. Iako je takvo oblačenje tada predstavljalo zadovoljstvo, iz današnje perspektive osećamo se kao žrtve

* Divlja afrička mačka veličine risa. (Prim. prev.)

mode, i današnji povratak retro maniru sedamdesetih posmatramo sa zanimanjem i s pomalo stida.

U *Sofistoketu* se prodavao stilski nameštaj od borovine. Radnja se nalazila na zanimljivom mestu poznatom pod imenom Kraj sveta, što istorijski podrazumeva tačku posle koje je prestajala zaštita od drumskih razbojnika koju je kralj Čarls II garantovao – nepopularan naziv koja se održao do današnjih dana. Dalje niz Kings roud, Kraj sveta postajao je deo pomodnog Čelsija, a lokalno stanovništvo grozilo se naturanja otmenih antikvarnica i butika, među kojima *Baka ide na put* Najdžela Vejmuta i butika Vivijen Vestvud i Malkolma Meklarena, tada nazvanog *Buntovnici*, kasnije *Seks*, a danas *Kraj sveta*. Pank muzika i stil odevanja uskoro će poteći iz mračnijeg dela Kings rouda.

Posle dva dana izgledalo je da se Kristijan sasvim privikao na svoje novo okruženje. Svako polazno uzdržavanje je nestalo, a plišani medved već je bio rasturen na milion komadića. Očigledno je uživao u prostranstvu ove velike dvospratne radnje i bez svoje sestre bio je znatno manje naprasit. Ničim nije pokazivao da mu je nedostajala. Verovatno smo mi predstavljani neku vrstu zamene; nije pokazivao ravnodušnost karakterističnu za mačke, sve vreme je želeo da bude u našoj blizini. Lavovi nisu nadmeni kao druge mačke, zbog svoje druželjubivosti više podsećaju na pse. Lavovi jednostavno *znaju* da su na prvom mestu i prosto prisvoje starešinstvo. Sa četiri meseca, petnaestak kilograma i oko šezdeset centimetara, bio je kao neki veličanstveni plišani meda. Sviđalo mu se da

ga nosimo i mazimo. Njegove šape bi nežno obgrlile naše vratove, a jezik lizao naša lica. Imao je meko, zlatnosmeđe krzno sa iznenađujuće mnogo tačkica. Iako ga je krasila dobra koordinacija pokreta, njegove šape, glava i uši bili su nesrazmerno veliki u odnosu na ostatak njegovog tela, što je ukazivalo na veličinu i snagu zveri u koju će izrasti. Njegovom pojavom su, ipak, dominirale lepe, okrugle oči boje rđe. Imao je očaravajuću, blagu narav, i bio je tako poslušan da smo pomišljali kako smo preuveličali teškoće posedovanja lava. Čak je znao gde sme da vrši nuždu. Sa prefinjenošću koja krasi sve mačke, on i njegova sestra su koristili isti ugao svog kaveza u *Herodsu*, pa nas je to ispunjavalo optimizmom. U jednoj od prostorija u podrumu smo instalirali grejač i raširili ćebad na kojima će da spava. U uglu smo postavili veliko improvizovano korito s peskom za mačke. Posle dva dana pronalaženja inkriminišućih barica i gomilica, posle kojih bi sledila ćuška i nošenje do korita, problem je rešen. Brzo je naučio svoje ime i „ne.“ Sve je izgledalo tako jednostavno.

Bio je prilagodljiv i prijala mu je rutina. Dan mu je počinjao oko osam ujutro, kada bi jedan od nas dvojice sišao do njega. Mada to izgleda neprirodno, često smo morali da ga probudimo, a onda bi pospani lav zatreptao i srdačno nas pozdravio, posle čega bi nesigurnim korakom otišao da čučne nad svoje korito. Zatim bi sledio doručak. Njegove prvi i poslednji obrok u danu bio je sačinjen od mešavine hrana za bebe: *komplan* mleka u prahu, *fareks* hrane na bazi pirinča, običnog mleka, kao i *abidek* vitaminskih

kapi. Sendi Lojd, pomoćnica u *Herodsovom* zoološkom vrtu, obožavala je laviće i veoma se pažljivo starala o njima. Uručila nam je listu s brižljivo izbalansiranim načinom ishrane za Kristijana. Dva glavna obroka, koja je dobijao pre podne i predveče, sastojala su se od trista grama sirovog mesa, sirovog jajeta i kašičice koštanog brašna kako bi imao dovoljno kalcijuma. Davali smo mu različite vrste mesa, a ponekad bi dobio i odranog zeca. Kristijan bi uvek nosio zečju kožu po radnji, što bi potrajalo i nekoliko dana, sve dok se koža sasvim ne raspadne ili njen smrad postane neizdržljiv. Uživao je kada dobije velike kosti, igrao se njima i glodao ih, a kako nije imao suparnika, nije nam bilo teško da bezbedno manipulišemo hranom dok jede.

S vremenom smo mogli da dođemo do zaključka da su mnoge predrasude o lavovima neutemeljene. Na primer, zabluda je da je opasno divljim životinjama kao što je lav davati sirovo meso, jer ih to navodno pretvara u „ljudoždere“. Sa zavišću smo gledali božanstvene bifteke koje je francuski kuvar ponekad donosio za Kristijana. Kuvar je voleo lavove i, naravno, imao je pristup neograničenim zalihama mesa. Količina mesa koju je Kristijan tražio rasla je iz nedelje u nedelju. To nam je stvaralo takve izdatke da smo zažalili što ga nismo vaspitali kao vegetarijanca!

Bio je neprestano razigran, a veliki broj igračaka i gumenih lopti je uvek bio razbacan po radnji i podrumu. Korpe za otpatke su mu bile omiljeni izvor zabave. Prvo ih je stavljao na glavu, tako da sebi potpuno zakloni vidik, a onda bi ih rasturio na komade. Morali smo da mu kupujemo

igračke od tvrdog materijala, jer bi prosečan vek jednog plišanog medveda bio tek oko dva minuta. Zahtevao je našu nepodeljenu pažnju i nije bilo moguće ignorisati ga. Ako bi jedan od nas čitao novine ili razgovarao telefonom, Kristijan bi mu odmah skočio u krilo. *Sofistoket* je bio džungla nameštaja, a on nas je neprestano vrebao između kreveta i stolova, postao je stručnjak za takve igre. Znao je da mu ne bismo dozvolili da skače na nas, ali bi se pametno postavio iza komada nameštaja, pa bi izgledalo kao da se skrivamo od njega. Zatim bi s mirnom savešću jurišao i skakao na nas. Razvili smo naviku da često bacamo pogled preko ramena u iščekivanju napada. Ako bismo ga uhvatili u pozi pred skok, napetog i nestašnog pogleda, on bi se samo nonšalantno pretvarao da čisti šape, besan što mu je pokvarena zabava, jer igra je bila da nas vrebaju i ulovi nespremne. Uskoro smo mogli da mu predviđamo namere na osnovu izraza njegovih očiju. Uvek je bio zabavan i zanimljiv, ali i veoma zamoran i zahtevan.

Kada smo se igrali s njim, sprečavali smo ga da postane previše nestašan i uzbuđen, i nikad se nismo grubo rvali s njim, niti smo ga izazivali da nas juri. Nismo mu dozvoljavali da shvati kako je u jednom trenutku postao fizički snažniji od nas, i da bi mogao da nas povredi. Izbegavali smo i zanemarivali svaku otvoreno iskazivanje njegove nadmoćne snage. Ponekad u igri, ako bismo se našli u nezgodnoj ili „alfa“ poziciji na zemlji, on bi nagoniski osetio svoju nadmoć i dobio nalet energije i odlučnosti, što bi nas uznemirilo, a njega pomalo zbunilo.

Svakog jutra je željno iščekivao Kej Dju, čistačicu, jer je smatrao da je ona tu kako bi ga zabavljala. Jurio je njene metle, jahao usisivač i krao ili žvakao njene pajalice. Ona ga je dobro podnosila, ali je s neodobravanjem gledala na fleke *fareksa* i *komplana* koje su se pojavljivale sve više na prozorima i staklenim vratima.

Kada je Kristijan prvi put stigao na Kings roud bio je dovoljno mali da bi mogao da jurca kroz radnju u radno vreme. Kupci su retko uzimali za ozbiljno naše upozorenje: „Da li vam možda smetaju lavovi?“ Jedna sumnjičava žena videla je jednu od Kristijanovih kostiju i rekla: „Ova kost je kao za lava.“ „To i pokušavamo da vam kažemo. Pogledajte iza sebe.“ Sa nevericom je gledala u Kristijana kako mirno prolazi da uzme svoju kost. Ovo je najčešće imalo dobrog uticaja na poslovanje, a vlasnici *Sofistoketa* bili su neverovatno trpeljivi. Čak su i hladni Englezi morali da reaguju kada vide mladunče lava kako leškari na starinskom stolu od borovine koji su razmišljali da kupe. Većina posetilaca je bila ushićena, i niko se nije žalio zbog povremenih pocepanih čarapa ili pantalona. Mnoge žene kupci vraćale su se sa sumnjičavim muževima i prijateljima i gomilom dece subotom, kada je i inače bila gužva zbog parade na Kings roudu, pa je *Sofistoket* najednom poprimio nepoželjnu atmosferu cirkusa ili zoološkog vrta. Da bi se to sprečilo, Kristijan je morao da veći deo dana provodi u podrumu, i samo su izuzetno razočarane ili izuzetno privlačne mušterije mogle da nas nagovore da ih odvedemo kod njega.